

УДК 343.983.7

DOI: 10.35432/tisb292023289690

**ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ВІДБОРУ,
НАПРАВЛЕННЯ НА МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНУ ЕКСПЕРТИЗУ
БІОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
ТА ДОТРИМАННЯ УМОВ ЙОГО ЗБЕРІГАННЯ**

Мартиненко Наталія Василівна

доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,

провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

м. Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3234-0689>

Реалії часу зумовлюють необхідність упровадження та використання прогресивних технологій, що існують у сфері геномної ідентифікації людини – молекулярно-генетичні дослідження ДНК та банк даних генетичних особливостей людини, які сприятимуть оперативному вирішенню суспільно значущих завдань [1].

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України у межах збройного конфлікту, що триває вже понад вісім років, для нашої держави постали нові виклики у сфері міжнародного гуманітарного права: дотримання прав військовополонених, гарантованих міжнародним правом, утримання значної кількості військовополонених з боку держави-агресорки тощо.

Перед Україною постала проблема розроблення відповідних процедур із розслідування злочинів, вчинених військовополоненими; порядку відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та умов його зберігання; новітніх методик проведення експертних досліджень у зазначеному напрямку.

Незважаючи на воєнний стан, Україна завжди наголошувала на безумовному дотриманні прав людини. Не є винятком й запроваджені підходи поводження з військовополоненими. Україна стикнулася вперше з потребою забезпечення тримання та належного поводження зі значною кількістю військовополонених.

Відповідно до статті 4 Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з наступних категорій:

1) особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною зазначених збройних сил;

2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, що належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці добровольчі загони або ополчення, зокрема організовані рухи опору, відповідають наступним умовам: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; с) вони відкрито носять зброю; д) вони свої операції здійснюють відповідно до законів та звичаїв війни;

3) членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою

відданість владі або урядові, що не визнані державою, яка їх затримує;

4) осіб, які супроводжують збройні сили, але не входять фактично до їхнього складу, наприклад, цивільних осіб з екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи встановленого зразку;

5) членів екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітанів, лоцманів та юнг, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права;

б) жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів та звичаїв війни [2].

За нормами міжнародного права захоплення в полон під час воєнних дій не вважається протиправними діями, а лише правом збройних сил сторони, яка перебуває у воєнному конфлікті. Але, за будь-яких обставин, з суворим дотриманням норм щодо поводження з полоненими (гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками кольору шкіри, статі, раси, релігії чи вірування, походження чи майнового становища, або будь-якими іншими аналогічними критеріями) [2]. Після отримання статусу військовополоненого особа підпадає під захист Конвенції, за дотриманням вимог якої несе відповідальність держава, яка утримує військовополонених.

Зазначені особи вважаються військовополоненими з моменту, коли вони потрапляють під владу супротивника, до їхнього остаточного звільнення та репатріації. Якщо виникає сумнів у тому, чи належать особи, які брали участь у воєнних діях та потрапили до рук супротивника, до військовополонених, то такі особи користуються захистом Конвенції доки їхній статус не буде визначений компетентним трибуналом. Держава, що тримає в полоні, відповідає за поводження з військовополоненими незалежно від відповідальності, яку можуть нести окремі особи.

Відповідно до Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 257, організаційне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності Координаційного штабу покладено на Головне управління розвідки Міноборони [3].

Порядок тримання військовополонених, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 року № 413, установлює загальні вимоги щодо тримання військовополонених відповідно до норм міжнародного права з моменту введення воєнного стану, який охоплює воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [4].

Суттєвим положенням міжнародного гуманітарного права є те, що військовополонені не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за безпосередню участь у бойових діях. Їхнє затримання має на меті унеможливити подальшу участь у збройному конфлікті та не є формою покарання. Після закінчення бойових дій вони повинні бути негайно звільнені та репатрійовані. Держава, яка тримає під вартою, може їх переслідувати за можливі військові кримінальні правопорушення, але не за виконання обов'язків військової служби, які відповідно до міжнародного гуманітарного права є законними.

19 серпня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року № 2472-IX, яким усунуті правові прогалини та врегульовані відносини, що виникли у 2014 році [5].

06 лютого 2023 року введено в дію важливий для сфери експертно-криміналістичної діяльності та правоохоронної системи Закон України «Про державну реєстрацію геномної

інформації людини» (далі – Закон) [6]. Закон спрямований на покращення роботи з розшуку зниклих безвісти та ідентифікації невпізнаних трупів людей, удосконалення роботи правоохоронних органів із розслідування злочинів та встановлення осіб, які їх вчинили. Окремо закон передбачає процедуру внесення до реєстру геномної інформації про військовополонених.

У статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» унормована державна реєстрація геномної інформації військовополонених, а саме:

«1. З метою, визначеною пунктом 1 частини першої статті 4 цього Закону, обов'язково здійснюються відбір біологічного матеріалу та державна реєстрація геномної інформації військовополонених.

2. Відбір біологічного матеріалу у військовополонених може проводитися спеціалістами, зазначеними у частині четвертій статті 7 цього Закону, із застосуванням засобів (систем) для відбору біологічних зразків, що призначені для їх тривалого зберігання.

3. Строк зберігання відібраного біологічного матеріалу не повинен перевищувати строк зберігання, який встановлений виробником засобів (систем) для відбору біологічних зразків.

4. Під час відбору біологічного матеріалу заповнюються реєстраційна картка, в якій зазначаються прізвище, ім'я та по батькові (за наявності), громадянство (за наявності), стать особи, у якій здійснюється відбір, дата та місце відбору, орган (установа), що здійснив відбір біологічного матеріалу, а також, за наявності відповідної інформації, – належність особи до іноземних військових формувань, державних органів, їх підрозділів, органів, закладів, установ.

5. Молекулярно-генетична експертиза (дослідження) біологічного матеріалу, відібраного у порядку, передбаченому цією статтею, для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації проводиться суб'єктами судово-експертної діяльності, визначеними Законом України "Про судову експертизу", на підставі реєстраційної картки і біологічного матеріалу. Молекулярно-генетична експертиза (дослідження) біологічного матеріалу, передбаченого цією статтею, проводиться за рахунок коштів державного бюджету.

6. Порядок відбору та направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) для встановлення геномної інформації, а також порядок зберігання біологічного матеріалу військовополонених затверджуються Кабінетом Міністрів України» [6].

Відповідно до п. 1 Положення про Міністерство юстиції України: «Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику ... у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань утримання військовополонених...» [7].

На сьогоднішній день постало питання опрацювання та прийняття Порядку відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та умови його зберігання. Повноцінна імплементація зобов'язань держави у сфері міжнародного гуманітарного права потребує скоординованої діяльності відповідних державних відомств та установ.

Список літератури

1. Легка О. В. Правова регламентація реєстрації геномної інформації людини: міжнародний та вітчизняний досвід. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.44>. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267378/263264> (дата звернення: 02.04.2023)

2. Про поводження з військовополоненими: Конвенція від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення: 10.04.2023)

3. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з

військовополоненими: Постанова Кабінету міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення:
02.04.2023)

4. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету
міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-
%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text). (дата звернення: 05.04.2023)

5. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів
України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як
військовополонених: Закон України від 28.07.2022 № 2472-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text> (дата звернення: 02.04.2023)

6. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 липня
2022 року № 2391-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1398272> (дата
звернення: 12.04.2023)

7. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова
Кабінету Міністрів України; Положення від 02.07.2014 № 228. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2023)